

Asia: VN/14961/2024

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta (KAISU3)

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

Avovastaus

Kainuun ELY-keskus kiittää mahdollisuudesta kommentoida keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman luonnosta. Kainuun ELY-keskus vastaa lausuntopyyntöön keskittyen sille osoitettujen keskitettyjen valtakunnallisten tehtävien, ELY-keskusten ilmastotyön kehittämisen sekä Kainuun alueellisten erityispiirteiden näkökulmista.

KAISUn ensisijainen tehtävänä on esittää toimet, joilla taakanjakosektorin kasvihuonekaasujen päästöjä vähennetään ilmastolain tavoitteiden mukaisesti. Luonnos kuitenkin painottuu taustoitukseen, erilaisten mahdollisuuksien selvittämiseen ja edistämiseen. Lisäksi luonnoksessa verrattain vähän uusia päästövähennystoimia ja osasta aikaisemmin käytössä olevista keinoista on luovuttu. Suunnitelmalta toivotaan selkää vastuidenjakoa ja konkreettisia toimia sekä ohjauskeinoja taakanjakosektorin päästöjen hillintään.

Liikenne

Avovastaus

-

Maatalous

Avovastaus

Ilmastopolitiikan näkökulmasta arvio toimien kustannustehokkuudesta olisi tärkeä lisä. Samalla toimille voitaisiin kuvata selkeämpi rahoituspohja, aikataulut ja vastuutus. Konkreettisten toimien, kuten metsäpinta-alan kasvattamisen, turvepeltojen raivaamisen ehkäisyn ja heikkotuottoisten peltojen vettämisen, etenemistä tulisi seurata ja määrittää toimille seurantataho. Turvemaiden tulisi päästövähennysten vaikuttavaksi aikaansaamiseksi korostua maatalouden toimissa.

Kainuun ELY-keskus kiinnittää huomiota ympäristötavoitteiden keskinäisvaikutusten tunnistamiseen osana KAISUn maataloustoimia. Ilmastotoimien yhteydessä tulee ottaa huomioon luonnon monimuotoisuuden sekä vesienhoidon tavoitteiden turvaaminen. Ekosysteemien toimivuuden ja maaperän kunnon edesauttamiseksi näitä tulisi vähintäänkin arvioida hillintätoimien yhteydessä ja myös KAISUssa.

Rakennusten erillislämmitys

Avovastaus

Öljy- ja maakaasulämmityksistä luopumisen tukeminen on ollut vaikuttava toimenpide ja sen jatkaminen nähdään hyvänä toimenpiteenä. Kainuun ELY-keskus pitää hyvänä, että sosiaalisen ilmaston parantamisen toimenpiteillä on tarkoitus tukea erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia kotitalouksia ja mikroyrityksiä. Kainuussa niin rakennuskanta kuin väestö on ikääntynyt ja muuntojoustavuus sitä kautta heikompaa.

Kyseistä myönnetystä avustuksesta on laadittu laadukasta valtakunnallista seuranta, jota toivottaisiin monistettavan myös avustusten ja toimenpiteiden osalta. Tietoa tulisi myös jakaa alueellisille energiatehokkuuden neuvojille ja kunnille.

Työkoneet

Avovastaus

Tukitoimia sekä infrastruktuurin kehittämistä tulisi tarkastella myös vihreän siirtymän synnyttämän toiminnan kautta. Ympäristövaikutusten arviointimenettelyistä koottavat arviot voisivat tarjota ennakoivaa tietoa sektori- ja aluekohtaiseen skenaarioon ja toimien kehittämiseen.

Työkonealan green deal -sopimus on edelleen tarpeellinen keino alan päästövähennysten saavuttamiseksi. Toiminnan vaikuttavuuden parantamiseksi sopimuksen tavoitteita edistävää koulutuskokonaisuutta tulisi kehittää ja työkoneiden päästöihin liittyvää tietopohjaa parantaa. Monet työkoneita käyttävistä toiminnanharjoittajista kuuluvat joko kunnan tai ELY-keskuksen valvonnan piiriin. Valvontakohteiden tietojärjestelmiä (esim. YLVA) voitaisiin kehittää eri kehittämistavoitteiden seurantavälineeksi, jolloin järjestelmästä voitaisiin saada toimiala- ja aluekohtaisia tietoja. Lisäksi valvojat voisivat hyödyntää järjestelmää tietoon perustavana ohjaus- ja kehittämisvälineenä.

Jätehuolto

Avovastaus

Kainuun ELY-keskus näkee, että KAISU3 tulisi tunnistaa kattavammin myös vihreän siirtymän tuottamat jätteet ja ennakoida niin vaikutuksia päästökehitykseen. Esimerkiksi sivukiven ja rikastushiekkojen hyödyntämisellä voidaan vähentää muun luonnon maa- ja kiviainesten ottamista. Sivukiven ja muiden kaivannaisteollisuuden jätteiden hyödyntäminen edellyttää ympäristökelpoisuuden tutkimuksia, jotta hyödyntäminen voidaan tehdä aiheuttamatta ympäristöriskiä. Lisäksi selityksiä ja avustusta tulisi kohdentaa loppusijoitettujen jätealueiden hiilensidonnan eri mahdollisuuksiin.

KAISUssa on tunnistettu tarve lisätoimenpiteille jätteenpolton päästöjen rajoittamiseksi. Haasteena tässä on, että jätteistä merkittävä määrä ohjautuu edelleen energiahyödyntämiseen materiaalihyödyntämisen sijaan. Erilliskeräysvelvoitteiden tiukentuminen näkyy viiveellä. ELY-keskukset ovat valvontaviranomaisina tunnistaneet, että materiaalien hyötykäyttöä tukevilla toimilla ja jätteenpolton hillitsemisellä myös vaikuttamalla Suomeen tuotavaan poltettavaan jätteeseen, voi olla synergiahyötyä sekä kiertotalouden että ilmastotoimien suhteen.

Luonnoksessa ei huomioida seuraavia epävarmuustekijöitä ja riskejä;

- Hallituksen nykyinen lakiesitys hankintalain muuttamiseksi voi vaikuttaa jätealalle kohdennettujen tavoitteiden toteuttamisaikatauluun.
- Riskit, joita jätteiden kaatopaikkasijoituksen vähentyminen ja jätteiden energiahyödyntämisen lisääntyminen tuovat (jätteiden varastoinnin kasvu kesäisin ja kasapaloriskit).

F-kaasut

Avovastaus

-

Teollisuus ja muut päästöt

Avovastaus

Energia- ja materiaalikatsemuksilla voidaan osoittaa olevan niin suoria päästövähennysvaikutuksia kuin kustannustehokkuutta. Katselmut ja avustukset tulisi olla kiinteänä osana uutta hallintouudistusta, jossa asiakaslähtöisyys on yksi keskeinen lähtökohta. Ympäristönsuojelulain 527/2014 mukaisten valvottavien kohteiden tulisi systemaattisemmin saada määräaikaistarkastuksillaan tilannekuvia toimialan kehityksestä, tukea ja neuvontaa päästöjen hillintään sekä energia- että materiaalitehokkuuteen.

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

Avovastaus

KAISU-luonnoksessa tunnistetaan ansiokkaasti kuntien keskeinen rooli ilmastotavoitteiden saavuttamisessa sekä se, että monissa kunnissa tehdään kunnianhimoista ilmastotyötä. Samalla

suunnitelmassa todetaan, että kuntien taloudellinen tilanne on merkittävä este ilmastotoimien toteuttamiselle.

Olisi perusteltua, että suunnitelmassa tuotaisiin esiin, miksi kunnille ei ole kohdennettu rahoitusta ilmastotoimien tueksi. Lisäksi olisi tärkeää arvioida, miten kuntien ilmastotyötä, ja etenkin niitä kuntia, jotka eivät vielä ole aloittaneet ilmastotyötä, voitaisiin tukea jatkossa esimerkiksi valtionavustuksin, kannustimin tai sosiaalisen ilmaston rahaston kautta.

Kainuun ELY-keskus huomauttaa, että edellä mainitut seikat ovat erittäin ajankohtaiset Kainuussa, jossa yhdelläkään kunnalla ei ole omaa ilmastosuunnitelmaa, eikä siten myöskään systemaattista toimintatapaa ilmastotyön edistämiseksi. Pienten kuntien saama tuki, sekä valmiit toimintatavat, niiden seuranta ja raportointi tuottaisivat tärkeää alueellista tietoa ilmastotoimien vaikuttavuuden arviointiin.

Maakuntaliittojen ja ELY-keskuksien rooli on luonnoksessa tunnistettu. Kainuun ELY-keskus näkee merkittävänä puutteena sen, että luonnos ei huomioi tulevaa hallintouudistusta, eikä siten anna tukea siihen, kuinka ja miten alueellinen ilmastotyö tulisi vastuutta ja jakaa, miltä osin viranomaisia veloitetaan toteuttamaan alueellista ilmastotyötä.

Tulevia uusia virastoja tulisi velvoittaa lakisääteisten toimien koontiin ja tiedottamiseen kohdennetusti myös kuntiin ja alueille, heidän ilmasto- ja ympäristötyönsä tukemiseksi. Virastot (LVV ja EVK) voisivat jakaa kuntakohtaista/alueellista tietoa heidän tuottamien toimien osalta, joita muutoinkin raportoidaan ohjaaville tahoille. Jaettavat ja koottavat tiedot tukevat ennakoivaan ohjausta.

Kulutuksen hiilijalanjälki

Avovastaus

Ilmastotavoitteiden saavuttaminen vaatii systemaattista muutosta, jossa myös kuntien toteuttamalla koulutuksella, varhaiskasvatuksella ja alueilla toteutettavilla kulttuuri- sekä nuorisopalveluilla on merkittävä rooli kansalaisten hiilijalanjäljen pienentämisessä. Nuoret ovat osoittaneet merkittävää valveutuneisuutta ja viestineet haluavansa konkreettisia toimia. KAISU3 luonnos ei huomioi ympäristökasvatuksen roolia, joita toteuttavat kunnat, järjestöt, ELYt ja AVI.

Julkiset hankinnat

Avovastaus

-

Muut poikkisektorit

Avovastaus

Suunnitelmassa on tunnistettu nykyisellään toimivat aluehallinnon yhteistyömuodot, ilmastoasiantuntijaverkosto sekä ohjaavien tahojen ja strategiapäällikköjen ilmastoryhmä. Näiden työlle on tarvetta myös tulevaisuudessa ja virastojen välillä. Lisäksi ilmastoviestinnän tehostamiseksi myös tutkimustahojen ja vihreän siirtymän toimialojen kesken tulisi saada systemaattisia toimintamalleja. Kainuun ELY-keskus näkee hyvänä esimerkkinä kaivoserikoistumistehtävän toimesta järjestetty toiminta.

Aluehallintouudistuksesta elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksia ollaan jakamassa valtakunnalliseen lupa- ja valvontavirastoon (LVV) sekä alueellisiin elinvoimakeskuksiin (EVK). Kummankin tulevan viraston tehtävillä on laaja rajapinta ilmastotavoitteiden edistämiseen, niin alueilla kuin valtakunnallisestikin. Kainuun ELY-keskus näkee, että KAISU3:n suunnitelma ei huomioi tätä tärkeää hallintouudistusta, jonka taustat ovat juuri viranomaisyön sujuvoittamisessa.

Luonnoksessa esitellään toimia, joilla on korkea vaikuttavuus, mutta joiden rahoitustilanne on heikko. Suunnitelmassa olisi kannatettavaa esittää toimia näiden haasteiden selättämiseksi. Lisäksi KAISU3 luonnoksessa ei ohjata miten toimia tulisi priorisoida suhteessa vaikuttavuuteen. Kainuun ELY-keskus näkee, että KAISU3:ssa tulisi korostaa ilmastovaikuttavien arviointikriteerien merkitystä, jotta rahoitetut hankkeet ovat linjassa ilmastotavoitteiden kanssa.

Kainuun ELY-keskus näkee, että seurantajärjestelmien ja niiden tuottamien ennakoivaan tiedontuotantoon tulee myös KAISU3:ssa nähdä yhtenä poikkihallinnollisena ja -sektoriaalisena toimenä.

Syke tuottaa neljän vuoden välein alueidenkäytön kehityskuvan, jossa haetaan jatkuvuutta, järjestelmällisyyttä ja vaikuttavuutta alue- ja yhdyskuntarakenteen seurantaan, ennakointiin ja suuntaamiseen. Tätä kehityskuvaa tulisi kehittää myös ilmastolain näkökulmia palvelevaksi työkaluksi.

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Avovastaus

Syke on tuottanut ansiokkaasti eri työkaluja ilmastotyön edistämisen tukemiseksi. Kainuun ELY-keskus pitää tärkeänä, että hyviä laskennallisia malleja tulisi soveltaa mahdollisimman useassa valtio- ja aluetason strategiasta. SOVA-arviointiin tulisi saada yhteisiä laskentakäytänteitä, jotta ne voisivat olla vertailukelpoisia toistensa kanssa, ja siten myös alueellisista suunnitelmista voisi tuottaa valtakunnallisia arvioita.

Sosiaaliset vaikutukset ja sosiaalinen hyväksyttävyys on nousut keskeisesti esiin mm. vihreän siirtymän hankkeissa. Aluehallintovirastot ovat tuoneet esiin riittämättömän yhteisvaikutuksen arvioinnin sosiaalisten vaikutuksien ja terveyden näkökulmista. Kainuun ELY-keskus näkee, että alueiden ja kuntien tulee saada ohjausta ja neuvontaa sosiaalisten vaikutuksien arviointiin sosiaali- ja terveysministeriöltä.

Muita huomioita

Avovastaus

Kainuun ELY-keskus näkee, että KAISU3 suunnitelman selkeyttä ja vaikuttavuutta lisäisi, jos se keskittyisi tiiviimmin keskeisiin muutoksiin ja uusiin toimenpiteisiin, niiden perusteluihin ja vaikuttavuusarviointiin pohjautuen KAISU2 suunnitelmaan. Ilmastopoliittisesti olisi perusteltua tiivistää suunnitelmaa, vahvistaa toimeenpanon konkretiaa ja varmistaa selkeä vastuunjako.

Suunnitelmaa on tärkeää selkeyttää esittämällä vastuutahot, joihin monelta osin kuuluu myös ELY-keskuksiin keskitetyt erikoistumistehtävät sekä jatkossa alueelliset elinvoimakeskukset ja valtakunnallinen lupa- ja valvontavirasto.

Suunnitelman tulisi tukea sidosryhmien osallistumista ja sitoutumista sen toteuttamiseen ja alueellisen seurantatiedon tuottamiseen.

Osa KAISU3 sisällöstä on varteen otettavaa taustoitusta ilmastopolitiikan kehityksestä. Kainuun ELY-keskus näkee kuitenkin, että osa tiedoista tulisi olla ilmastopoliittisissa vuosikertomuksissa eikä itse suunnitelmissa.

Korhonen Jaana
Kainuun ELY

Väisänen Jenni
Kainuun elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus - Kainuun ELY-keskuksen
lausunto KAISU3 -luonnoksesta